

"פצעי בגרות" לחנוך ברטוב מאת שושנה וייץ

פקת המצילה אותו מהתנשאות של הטפת מוסר. דווקא איפוק זה הוא המקרב את הגיבור אל הקורא. ר' הופכו לדמות חיה הנחרתת בזכרון. באותה דרך עצמה מטפל ברטוב בגיבורי הספר האחרים. הוא מעלה דמויות שונות המהוות חתך של אוכלוסית הארץ באותה תקופה: נער רי פרברים, עסקנים ושליחים, ניי צולי ראשית המלחמה, וחברי קיבור צים והכשרות. כולם משורטטים באי פוק ובראייה חודרת. זהו ספרו של יוצר שהוכיח יכולת אפית מרובה, מלווה רגישות רבה והתבוננות חודרת. דווקא משום פשטותו הסיפורית וראייתו האישית של הסופר. ניתן לומר כי לפנינו ספר עברי מקורי טוב, ללא הסתייגות.

הוא קרוכמל, ואני נאחו בו, אחד עם כל ההתחברות המרוממה שמי סביב. ופתאם — האמירה הזאת, יותר מן הכל נתמלאתי פחד מפני השייכות. יותר מן הזלחלה, יותר מן המיאוס. רק למהר ולברוח מכאן, לא לזכור את הברגש הקפצני הזה. לא להציץ לתוך עיניו. לא לנשום את אוירו. והוא עוד אומר: לא היית רואה אותי היום. מי רוצה לראות אותך לעזאזל. קטע זה מגלה את התהום שבין עולם הניצולים לבין אלה שבאו להצילם. לעולם יישאר קרוכמל זר לו, אם גם למענו בא לכאן. בדרך טיפולו בנושא זה, כמו גם בעסוקו במומנטים רגישים אחרים. מצליח הסופר לשמור על נימה מאו-

רוצה לפכה את הנער אלישע, זה המחפש בכל עיר את רובעי הזונות, שותף אף הוא לאותה תחושה יתרה דית מוסרית. שכל גיבורי הספר מניסים להתנער ממנה וללא הצלחה. הגיבור בספר סובל מפצעי הבגרות, הוא נושא בנפשו את כל משאו של הבית, ומבקש לצאת אל העולם. הבית הריהו העולם של ילדות, של נעורות, חלומות ותקוות, של אכזריות מאידיאלים, של פאתטיות בת גיל ההתבגרות ושל נוגה האהובה, נוגה שהיא רכה, מעוררת כמיהה ר' אפופת' אותו הוד חלום, שרק נער בן שש-עשרה יכול לשוות לאהבתו. אולם הבית הוא גם מקור להרגשת כשלון, להרגשה כי העקרונות ואף האהבה אינם עומדים במבחן המצוי אות. הנער יודע כי יציאתו אל היצבא אינה רק הליכה להגשמת ער-כים, אלא גם בריחה ומפלט וחיפוש אחר הבגרות המפוכחת שבעולם. היעולם הגדול מציע ראית חיים מפורכת, אגואיסטית; הוא מציע אהבת בשרים וזולה, ללא חשבונות ר' אהבה; הוא משול, כדברי פינק, דודו של אלישע ל"זונה הפושקת רגלים לראשון שיזדרז לבוא". היעולם קורא להתבגר, התבגרות משימע התפכחות מאשליות. הפסקת הי לבטים והתמכרות להנאות רגע. הי התבגרות היא התהליך שחל בפינק, שהיה בשביל אלישע מופת של בגרות. ששירתו החפשית והמשוחררת היתה קריאת דרור לנער, ועתה היא מושרת בפני זונות איטלקיות בדאצ'יה פרטית שהקימו להם שלושה חייים עבריים מכספי מכירות בשוק הישחור. אין אלישע יכול להתבגר בדרך זו; גם הידיעה כי נוגה, חלום נעוריו, עומדת להינשא לבן עשירים, אין בה כדי לפכחו מתקוותיו וחלרמותיו, לעולם יישאר, כנראה, נער מתלבט.

וכשלון נסיונו של אלישע להתבגר, משאיר בקורא טעם נעים, דוקא משום שאין הדמות מעוצבת מתוך ראייה רומנטית-נוסטלגית, אלא בהסתכלות אנושית חודרת ומפוכחת. אלישע הוא צעיר יהודי-ישראלי של שנות הארבעים, אך הוא קודס-כל אדם שנעים לפגשו דווקא בספר ישיראלי שנכתב בשנות הששים. הטיפול בגיבור נעשה באהבה ובביקורת כאחת. ולכל אורך הספר נשמר היסופר מפני גלישה אל סנטימנטליזם ופאתטיות. כך גם כשהוא מעמיד את גיבורו בפגישה עם קרוב משפחה, שנגלה לו במחנה-מעבר אליו מגיעים ניצולי המחנות. פגישה זו היא בעצם פריסת החזון הגדול למטבעות של מציאות: אלה שיצאו ל'הציל את שארית עמם מן השרפה הגדולה, צריכים לפגוש בהם לא פגישת מושיעים בניצולים, אלא פגישת אדם באדם. כאן חושף הסופר את התהום העמוקה הפעורה בין יליד הארץ לבין הניצולים משם. פגישת אלישע בקרובו הרחוק, קרוכמל, מעוררת בו תחילה שמחה, שהנה אף הוא מצא קרוב, אולם שמחה זו הולכת ונעשית להרגשת ריחוק. כשיהוא מגלה כי קרובו ניצל משום ש'עסק בהובלת גוויות מן הקרמטוריום. הוא אומר: "יוני 1945. בחור שברירי עומד מולי בחוג האור של הנורה האחת ואומר, אני בא משם. והנה

נאמר כי אין האדם אלא תבנית נוף מולדתו. זכרונותיו וחוויות נעוריו הם המשקע המפכה את חיי בגרותו. אדם-סופר מתחייב באמת זו כפל כפלים. קרוב לודאי כי כל יציר רה אינה פטורה מן הביוגרפיה, בין אם זו מופיעה בגלוי או בנסתר, אך גדול כוחו של היודע להעלות חוריות בלתי-אמצעיות גם מתוך ריחוק אפי, הנותן לדמות להתקיים על פי חוקיה שלה, ומתבונן בה באהבה וביקורת גם יחד.

חנוך ברטוב מספר את סיפורו של הבריגדה העברית, ובעצם זהו סיפורו של גיבור אחד, אלישע בן התשע-עשרה, שהתגייס לבריגדה בימי סוף המלחמה. הספר כתוב בגוף ראשון, ובכך נשמרת לכל אורך היצירה צמידות אל הראיה של נער מתבגר, הימקנה למאורעות ההיסטוריים אופיאישו ואנושי. אלישע הוא צעיר שהמלחמה בשבילו היא בעיה לאומית ואישית כאחת. הוא חי את שעמום השהות במחנה ואת דעיכת הקרבות הרחוקים, אך לא פחות מכן את בדידותו, וניתוקו. בלהט נעורים הוא מתלבט בבעיית הנקמה, ובאותו להט עצמו הוא כואב את אהבת נעוריו לנערתו נוגה. איוון זה בין בעיות היחיד לבעיות הציבור, הוא העושה את הדמות לשלמה ומשכנעת כל כך. הגיבור איננו דמות פתיטית חוצבת להבות, אך לעולם אין הוא גולש אל הציניות; הוא הנו צעיר שפצעי הבגרות טרם נמחו מעל פניו, ומ'בעד לראייתו נעשות לפתע בעיות הרות-עולם לפשוטות, כואבות ואנושיות.

בריאליון פשוט ובהיר מתאר ברטוב את ימי סוף המלחמה, ואת עולמם של הלוחמים העבריים שיצאו לעשות את חשבון עמם עם עצמם ועם ההיסטוריה האנושית. הם כותביים על מכוניותיהם באותיות גדולות: "היהודים באים, דויטשלנד קפוט, קיין רייך, קיין פולק, קיין פיהרר"; הם אומרים: "אנחנו פה בשביל לגאול דם. נקמה יהודית פראית אחת. פעם אחת כמו הטאטאטארים. כמו האוקראינים, כמו הגרמנים. ניכנס לעיר אחת ונשרוף, רחוב אחר רחוב; בית אחר בית, גרמני אחר גרמני". אולם המסורת היהודית והחנוך ומורשת האבות הזקים מהם. אלישע, שגדל בבית שומר מצוות, שדשדש בחולות המושבה, ושנפשו ספגה אל תוכה לאווים מוסריים. משתוקק לקחת נקם, אולם מורשת בית-אבא חזקה מרצונו. אלישע אינו יכול לנקום, הוא יכול לקחת חלק במעשה-הנקם המוני, כשמשאית שלמה של לוחמים יהודים מיידה מכל הבה ביד אל תוך משאית של שבויים גרמנים; אולם כשעליו ל'עמוד עמידה אישית מול נקמה, גובר בו היסוד הרגשי-ההומני, מורשת חינוכו, והוא מתפרץ נגד חבריו שלו, כדי להציל אשת איש ס.ס. מ'אונס. בעצם, רוצה היה לנהוג כ'קלגס, לשדוד, להרוס, לתת פורקן למה שנצטבר בו נגד הגרמנים, אך הוא חסר-אונים לעשות זאת. קרע זה בין מסורת לרצון, אינו רק מנת חלקו של הגיבור המרכזי; הוא מובלט כפליים, כשברוצקי, היהודי שנמלט "משם", שאפילו שמו אבד לו, ובעצם אין לו כל סיבה לשמרו כי לא נותר עוד איש ממשפחתו בעולם — נעשה שותף פסיבי לאותה הגנה מפני האונס. אותו ברוצקי הי